

M. Soukup: Strategie rozvoje zemské civilizace

Praha, Svoboda 1984, 404 s.

Práce Miroslava Soukupa *Strategie rozvoje zemské civilizace*, nesoucí podtitul Reprodukce globálního antropoekologického komplexu v procesu sebeorganizace lidstva, zaujímá zcela zvláštní postavení v marxisticko-leninské literatuře. Sám název, především však publikace sama zcela jednoznačně přesvědčují, že úkol, který si autor stanovil, je krajně závažný, ale současně i obtížný, protože předpokládá zpracování rozsáhlé masy materiálu. Sběr informací a poznatků z různých přírodovědných a společenských disciplín, jejich interpretace, analýza a zhodnocení představovaly mimo jakoukoli pochybnost mimořádně věcně a časově namáhavý úkol. Aktivní uchopení a tvořivé zpracování náročného a diverzifikovaného vědeckého materiálu činí z recenzované publikace jedinečné dílo, které je ve srovnání s dosavadními, spíše fragmentárními, dílčími studiemi k dané problematice úspěšným pokusem o její komplexní, mnohorozměrné postižení.

Soukup velmi zodpovědně a tvořivě nastiňuje obsahovou strukturu a základní formy poznávací práce v oboru, který sám definuje jako globologii, resp. marxistickou globologii, jejímž cílem je provést výklad ve všech časově prostorových měřítcích, z nichž je nutné problematiku reprodukce antropoekologického komplexu analyzovat a hodnotit. Proto sem vstupují poznatky z oblasti astrofyziky, biologie, genetiky, archeologie, medicíny, psychologie atd. Neobvykle komprimovaný výklad přírodovědní látky pokračuje výkladem zákonitostí vývoje společnosti. I tato část je výběrovou syntézou ekonomických, sociologických, politologických a dalších aspektů společenského vývoje.

Analytickým a programovým vyústěním celé práce je především rozbor dvou stěžejních a neaktuálnějších globálních problémů, před nimiž dnešní lidstvo na prahu svého — v Soukupově dikci — jaderně kosmického věku stojí a které obě představují hrozbivé memento mori: problematiku nebezpečí neodvratně záhubné jaderné katastrofy a stejně závažné ekologické hrozby.

Šíře autorova úsilí je patrná již ze samotné struktury posuzovaného díla. Jeho první oddíl, *Země v Metagalaxii a stupně sebeorganizace biosféry*, je informačně značně komprimovaným výkladem představ a hypotéz o vzniku a místu zemské civilizace ve Vesmíru, o místu Země ve struktuře Metagalaxie a o vývoji Země ve struktuře Sluneční soustavy a současně explikací evoluce procesu sebeorganizace biosféry, až po určení jejích stadií.

Již napsání této části bylo nelehkým úkolem, vyžadujícím zvládnout poznatky astrofyziky a biologie a na poměrně malé ploše zhruba devadesáti tištěných stran nashromáždit opravdu úctyhodný souhrn značně „žánrově“ diverzifikovaných informací, které dosud v naprosté převaze existovaly subjektivně i objektivně v separované podobě. V recenzi není možné probrat byt jen zlomek vysoce aktuálních informací, které Soukup přebírá ze zdánlivě dříve neslučitelných pramenů, avšak nikoli pasívně. Formuluje druh výpovědi, která je pozoruhodná už přinejmenším z toho prostého důvodu, že výkladové sousedství dříve — vzhledem k dělbě poznávací práce — „samostatné žijící“ faktů má v sobě inspirativní náboj. Není možné vyloučit, a dokonce je vysoce pravděpodobné, že mohou vzniknout určité výhrady ze strany příslušných specialistů k těm či oněm pasážím oddílu. Nutno však mít na paměti, že Soukup netvořil práci z oblasti astrofyziky či genetiky nebo jiné přírodovědní či technické disciplíny. Jeho cílem bylo především zdůraznit význam — či možno říci i výzvu — poznatků jednotlivých vědních disciplín pro pochopení zákonitostí globálního vývoje lidstva.

Oddíl druhý, nesoucí název *Proces reprodukce a sebeorganizace zemské civilizace*, je možno chápat jako svéráznou a originální autorovu analýzu a rekonstrukci dosavadního historického vývoje, ovšem z „globologického aspektu“. Pozoruhodná je zde zejména úvodní část, vymezující kategoriální nástroje, totiž pojmy civilizace, člověka a intelektu. Ve výkladu této části Soukup zprostředkovaně zhodnocuje věcné a metodologické poznatky, které si osvojil zpracováním prvního oddílu, přistupuje k problematice z hlediska přírodovědně fundovaného, „globologického“ historika a sociologa.

Proces geneze globálního antropoeokokomplexu je předmětem výkladu oddílu třetího a zakončuje Soukupovu rozsáhlou analýzu historie vývoje hmoty a společnosti na základě skutečně nejnovějších poznatků celé řady vědeckých disciplín, které v mnohém zákonitě modifikují obsah a význam tradičních kategorií. Důsledně dodržovaná „globologická optika“ přivádí autora zákonitě k nutnosti tvořit nejenom nové kategorie, ale s jejich pomocí i svébytně nové „globologické úhly pohledu“ na dosavadní historickou práci, které do ní vnášejí nové, svým způsobem rozhodující dimenze.

Soukupova koncepce jaderné kosmického věku lidstva není kategoriálním pleonasmem, ale dnes již prakticky ověřenou a akceptovanou vědeckou hypotézou, opírající se o analýzu a syntézu řady vědeckých poznatků.

Závěrečný oddíl práce nese název *Nutný program rozvoje civilizace*. Zde se autor představuje jako zkušený odborník závažné problematiky zbrojení, mezinárodní politiky, ale i ekologické problematiky, jako specialista v oblasti výzkumu míru, tedy oborů, bez nichž se „globolog“ nemůže obejít. Provádí zde angažovaný výklad socialistického humanismu, výklad, který není pouhou propagandou, ale fundovanou výpovědí.

Soukupovo vědecké zánícení je příkladné zejména v programatických pasážích, týkajících se strategie stabilizace globálního míru a bezpečnosti strategie stabilizace fungování biosféry a uchování rozmanitosti genofondu.

Je otázkou, zda tak rozsáhlou multidiscipinární a multidimenzionální informaci bude schopen vstřebat jediný, byť sebezasvěcenější a sebeneúnavnější čtenář. Najdou se jistě i ti, kteří nebudou s to knihu jako celek zvládnout. To je svým způsobem zákonitě. Avšak právě v celku této výpovědi je její novátorství a originalita, která může být dalšími globologickými pracemi i korigována. Výklad různých časově prostorových měřítek, různých poznatků vědních disciplín, přináší zcela zákonitě řádově neskonalé více úskalí než shodných cest. Je Soukupovou zásluhou, že tohoto nebezpečí nedbal a stvořil nelehké, velmi přínosné dílo.

Je nutné připomenout, že pro vznik a dokončení této práce měl rozhodující význam autorův dlouhodobý studijní pobyt v Akademii věd SSSR. Při projednávání v IMEMO AV SSSR byla také označena jako vynikající dílo mimořádného vědeckého, ale i praktického významu.

Rovněž tak je nutné v závěru recenze sdělit, že vědecké kolegium filozofie a sociologie ČSAV na základě obšírného kritického vědeckého posouzení navrholo, aby Miroslavu Soukupovi byla udělena státní cena Klementa Gottwalda.

František Charvát, Jaroslav Pecan

K. Rychtařík: Sociologie poznání a přeměny světa

Praha, Svoboda 1985, 280 s.

Nová kniha Karla Rychtaříka *Sociologie poznání a přeměny světa* úzce navazuje na jeho předchozí knižní publikaci *Sociologie na cestách poznání* z roku 1978. Zatímco v předposlední práci se však autor soustředil převážně na určitý systematizující výklad nejnížší roviny sociologického poznání, již je empirický sociologický výzkum, ve své nové knize svůj zájem rozšířil i o další úrovně sociologické práce. Pozitivní je, že se v ní vrátil i k některým otázkám, které v předchozí publikaci pouze vytyčil jako naléhavé, ale jimiž se tehdy hlouběji nezabýval. Mám na mysli zejména například problematiku matematizace společenského poznání.

Karel Rychtařík dokáže velmi dobře diagnostikovat slabiny, jež československá sociologie má, a to jak ve svém vnitřním vývoji, tak při vstupu do praxe. Tyto slabé stránky doslova bolestně prožívá a snaží se v rámci svých sil a možností odhalit jejich příčiny a přispět k jejich odstranění. Ne náhodou proto jeho nová práce začíná řešením metodologických otázek marxisticko-leninské sociologie, přičemž si všímá zejména „pravé“ a „nepravé“ ortodoxnosti našeho učení, stále živých otázek vztahu empirie a teorie, sociologie a filozofie, smysluplnosti a přínosu matematických metod pro sociologické poznání i nesmírně závažné otázky dialektiky rozporů socialistické společnosti.

Když takto nastínil svoje pojetí nejobecnějších problémů sociologického poznání, přechází v dalších dvou kapitolách ke konkrétnějším otázkám metodologických mezistupňů sociologického postihu reality a osobnostních aspektů sociologického poznání. Vyslovuje zde řadu nových a originálních myšlenek týkajících se možnosti kritického využití strukturálního a funkcionálního přístupu v marxisticko-leninské